
Regulering en spontane sociale orde

Ir. R. Brons

De auteur is beleidsmedewerker bij de Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU) te Utrecht.

Boekbespreking naar aanleiding van: F.A. van Vught, Plan-enmarktcoördinatie in het hoger onderwijs (inaugurele rede), CSHOB, Universiteit Twente, Enschede, 17-12-1987.

T.L.C.M. Groot, Management van universiteiten — een onderzoek naar de mogelijkheden voor doelmatig en doeltreffend universitair bestuur (dissertatie) 1988, Wolters-Noordhoff, Groningen.

Inleiding

Onlangs vonden met nog geen maand tussentijd twee academische plechtigheden plaats, waarin de tegenstelling markt versus plan of budget aan de orde kwam. Op 17 december 1987 hield Van Vught, directeur van het Twentse Centrum voor Studies van het Hoger Onderwijs Beleid (CSHOB) zijn inaugurele rede bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar 'beleidsstudies hoger onderwijs' aan de Universiteit Twente (Van Vught, 1987). Op 14 januari 1988 promoveerde Groot in de economische wetenschappen aan de Rijksuniversiteit Groningen op 'een onderzoek naar de mogelijkheden voor doelmatig en doeltreffend universitair bestuur' (Groot, 1988).

Beide auteurs noemen een groot aantal referenties, zowel van theoretische aard als wat betreft de praktijk van de besturing van het Nederlandse hoger onderwijs. Beiden hebben meer aandacht voor de universiteiten dan voor de recent ontstane (HBO-) hogescholen. Beide auteurs gaan terug op het ontstaan van de Europese universiteiten in de middeleeuwen. Er is kennelijk een grote belangstelling terug te gaan naar de ontstaansgeschiedenis van deze instituties, getuige ook de puur historisch getinte publicatie van de Erasmusuniversiteit bij de viering van haar 50-jarige bestaan (Frijhoff, 1987).

Er is uiteraard ook verschil tussen beide publikaties. Van Vught's rede beslaat 40 bladzijden, waarin veel gerefereerd wordt aan filosofische en methodische stellingen gedurende een vrij ruime periode (Descartes, Adam Smith, Karl Marx). Groot

schreef een kloek boekwerk van 315 bladzijden, waarvan een groot deel gewijd is aan het geploeter dat meestal gepaard gaat met een dissertatie: het zorgvuldig definiëren en uitvoeren van empirisch onderzoek.

Invloed van het management slecht aantoonbaar

Groot beschrijft op evenwichtige wijze de geschiedenis van de planning en de bekostiging van het WO vanaf 1970. De beschrijving is correct te noemen indien mijn herinnering als participant in veel van de beschreven gebeurtenissen acceptabel is voor zo'n conclusie.

In de door hem gepresenteerde cijferreeksen wordt bevestigd wat in enkele recente andere publikaties al werd gesteld: in het WO is voor hetzelfde geld de output gigantisch toegenomen. Het aantal studenten is van 1970 tot 1980 met ruim 40% gestegen (zie bijv. ook VSNU, 1986, p. 10 en Ligthart en Mc-Daniël, 1986, p. 24). Tegelijkertijd stagneerde de groei van de middelen waaraan het WO in de zestiger jaren gewend was. In het begin van de zeventiger jaren werd de groei tijdelijk onderbroken en in 1977 besloot het toenmalige kabinet het toen bestaande middelenniveau voor het WO als plafond te hanteren ongeacht de taakontwikkeling. De overheid heeft zich als regel trouw aan dit besluit gehouden. De belangrijkste uitzonderingen zijn expliciete kortingen in 1982 (IVC, Taak Verdeling en Concentratie) en 1986 (SKG, Selectieve Krimp en Groei) en het besteden van positieve prijscompensaties voor andere doeleinden in het begin van de tachtiger jaren. Behalve Groot geven zowel Ligthart e.a. (1986) als Koelman & Van Vught (1986) cijfers over de desbetreffende periode die het bovengeschetste beeld bevestigen.

Vervolgens passeert in het boek van Groot een aantal theoretische sturingsconcepties de revue, met een analyse van hun toepasbaarheid op de universiteiten. Groot typeert de universiteit als een zwak gekoppeld systeem omdat er geen besturingstechnologie is voor de beheersing van het primaire pro-

ces; eveneens ontbreekt een meetinstrumentarium om de output waar te nemen en te beoordelen. Aan de andere kant constateert hij dat overheid en universitaire top er alles aan doen om centrale planning gekoppeld aan een bureaucratische monitoring van de taakuitvoering te versterken. Vanuit deze spanning doet Groot een veldonderzoek naar het management van onderwijs en onderzoek op facultair niveau, waar de vertaling moet worden gemaakt van globale rekenmodellen en plannen naar concrete onderwijs- en onderzoekactiviteiten.

Uit dit onderzoek blijkt dat in een periode volgend op intensieve sturing (met name via de budgettering) op een bepaald beleidsdoel vaak aan dit doel gerelateerde outputverhoging volgt. Een causaal verband is daarmee niet bewezen, maar het tegendeel evenmin. Kort samengevat is zijn conclusie dat niet kan worden aangetoond dat de pogingen tot verbetering van de beheersing wezenlijke invloed hebben gehad op de congruentie in opvattingen tussen groepen in de faculteiten over de organisatie-doelstellingen. Wetenschappers laten zich niet sturen in hun waardebeleving, hoewel indirect effecten merkbaar zijn in de output die in een actuele situatie gedefinieerd is en gemeten wordt.

De auteur brengt zelf nog als relativering aan dat de afwezigheid van directe beïnvloeding van de doelcongruentie veroorzaakt kan zijn doordat in het onderzoek sprake was van een momentopname. Uit zijn onderzoek volgt dat faculteiten sterk gericht zijn op marktgerichte dienstverlening en dat binnen de faculteiten zakelijk-liberale opvattingen domineren. Elke universitaire insider zal de subjectieve waarneming van Groot onderschrijven dat 10 à 15 jaar geleden de waarde vrijheid der wetenschap en de democratische bestuurlijke verhoudingen veel meer dominant waren. Dat betekent een aardverschuiving in de opvattingen!

Een tweede veldonderzoek van Groot betreft de ondersteunende dienstverlening. De afstemming van deze dienstverlening op de hoofdprocessen vindt traditioneel plaats via budgettering, hetgeen niet vanzelf tot

F.A. van Vught, *Sturing van het hoger onderwijs*. 's-Gravenhage: Vuga, 1987, p. 11-38.

Frijhoff, W.Th.M., *Keuzepartronen van de universiteit in historisch perspectief*, Erasmusuniversiteit, Rotterdam, 1987.

Groot, T.L.C.M., *Management van universiteiten — een onderzoek naar de mogelijkheden voor doelmatig en doeltreffend universitair bestuur* (dissertatie). Wolters-Noordhoff, Groningen, 1988.

Koelman, J.B.J., en F.A. van Vught. Kosten en produktie van het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek, *Economisch-Statistische Berichten*, 12-11-1986, 1098-1102.

Ligthart, W.J.N., en O.C. Mc-Daniël. De taakverdelingsoperatie als contractiestrategie van de overheid in het wetenschappelijk onderwijs — beschrijving en analyse van het overheidsbeleid. In: *Het proces van taakverdeling en concentratie in*

het wetenschappelijk onderwijs, Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, p. 1-108. Staatsdrukkerij, 's-Gravenhage, 1986.

Min. van O&W. *Ontwerp — Hoger Onderwijs en Onderzoekplan (HOOP)*. Ministerie van onderwijs en wetenschappen, Dienst Overheidspublicaties, 's-Gravenhage, 1987.

Veld, R.J. in 't, Doelmatigheid en de grote operaties. In: P.B. Boorsma en J.B.J. Koelman, *Doelmatigheid in het hoger onderwijs*, 65-70. Fuga, Den Haag, 1986.

VSNU. Meer studenten, meer onderzoek, minder geld — een paar cijfers over het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek. *Nieuwsbulletin VSNU*, juni 1986, 10-13.

Vught, F.A. van. *Plan- en marktcoördinatie in het hoger onderwijs* (inaugurale rede). CSHOB, Universiteit Twente, Enschede, 17-12-1987.

Seminars/Congressen

SEMINAR: 'Laissez faire in het hoger onderwijs?'

23 september 1988

Seminar naar aanleiding van het verschijnen van een CSHOB-bundel waarin wordt ingegaan op inhoud, consistentie en consequenties van de nieuwe sturingswijze van de overheid aangaande het hoger onderwijs, in het licht van het verschijnen van het eerste HOOP.

Plaats: Jaarbeurs, Utrecht

Sprekers:

- dr. D.W. Bresters
(Inspectie hoger onderwijs)
 - dr. F.J.H. Mertens
(Min. van Onderwijs & Wetenschappen)
 - prof.dr. A.H.G. Rinnooy Kan
Rijksuniversiteit Rotterdam)
 - drs. C.A. Hazeu (ZWO)
 - drs E.A.W. Bolle (HBO-Raad)
- Het seminar zal onder leiding staan van prof. dr. D.W.P. Ruiters (Universiteit Twente).

EAIR/10

14 - 18 augustus 1988

Tiende Europese Forum van de Association for Institutional Research

Theme: Evaluation of teaching and research in planning and management of institutions of higher education

Plaats: Bergen, Noorwegen.

Informatie en aanmelding:

- in Noorwegen:

EAIR/10 Forum secretariat

University of Bergen

P.O. Box 25

N-5027 Bergen Universitetet

- in Nederland:

Universiteit Twente

Postbus 217

7500AE Enschede

Informatie en aanmelding:

- Centrum voor Studies van het Hoger onderwijsbeleid (CSHOB)
- Universiteit Twente
- Postbus 217
- 7500 AE Enschede
- Tel.nr.: 053-893263